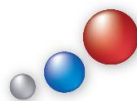

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ИЗВЕШТАЈ

О ВРЕДНОВАЊУ НАСТАВЕ НА ДАЉИНУ У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Београд, мај 2021.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
УЗОРАК.....	2
Директори основних школа.....	3
Наставници основних школа.....	5
Ученици основних школа.....	7
Родитељи / законски заступници ученика основних школа.....	10
РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	12
Фактори који су отежали реализацију наставе на даљину.....	13
Фактори који су олакшали реализацију наставе на даљину.....	18
Дигитална зрелост школе за организацију и реализацију наставе на даљину..	21
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ.....	33

1. УВОД

У складу са Одлуком о проглашењу ванредног стања и Уредбом о мерама за време ванредног стања, услед пандемије вируса Ковид 19, Влада Републике Србије донела је Одлуку о обустави извођења наставе у основним школама. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије организовало је учење путем наставе на даљину и на тај начин омогућило континуитет формалног процеса образовања.

Од краја марта 2020. године, настава на даљину за ученике основних школа, подржана је на националном нивоу у виду телевизијских часова емитованих на каналу 2 и 3 Јавног сервиса РТС и на интернет порталу РТС Планета. Током пролећа 2020. године, на Порталу Министарства просвете за учење на даљину „Моја школа“ телевизијски часови били су подупрти одговарајућим интерактивним тестовима знања. Ученици од првог до седмог разреда и даље имају три, а ученици осмог разреда четири часа сваког дана. Све основне школе самостално су бирале систем за управљање учењем. С обзиром на то да у учионицама не сме да буде више од 15 ученика, свака школа је припремила распоред за поделу на групе, те неки ученици иду сваки други дан у школу, сваке друге недеље, а мале школе имају могућност свакодневног похађања наставе уживо у школи.

У циљу унапређења образовне политике и праксе и побољшања квалитета рада учења на даљину Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања Планом и програмом рада за 2021. годину предвидело је аналитичко – истраживачке активности у функцији развоја и осигурања квалитета образовања и васпитања. У складу са Одлуком о проглашењу ванредног стања, Уредбом о мерама за време ванредног стања и Одлуком Владе Републике Србије о обустави извођења наставе у основним школама због пандемије вируса Ковид 19 и преласку на учење путем наставе на даљину извршено је планирано истраживање.

Методологијом анкета прикупљени су подаци о факторима који су негативно и позитивно утицали на квалитет извођења наставе на даљину током 2020. године, као и о степену дигиталних капацитета основних школа за реализацију наставе на даљину у тренутку спровођења истраживања. Питања/изјаве наведени у упитницима утемељени су у сегменту за учење на даљину *Селфи инструмента за самовредновање дигиталне зрелости образовне установе*. Овај инструмент пилотиран је у образовном систему Републике Србије 2017. године, а широко се примењује од 2019. године. На основу образовног искуства и праксе у основним школама током пролећа и јесени 2020. године, четири интересне групе (директори, наставници, ученици и

родитељи / законски заступници) изјашњавале су се о истим појавама, формулисаним у складу са степеном инволвираности конкретне интересне групе. Закључци су изведени на основу искуства и мишљења испитаника и дефинисане су одговарајуће препоруке за унапређивање образовних политика и праксе, које су засноване на објективним и мерљивим показатељима.

2. УЗОРАК

У овом истраживању је учествовало 28.186 особа сврстаних у четири интересне групе – директори основних школа, наставници основних школа, ученици и њихови родитељи / законски заступници. Узорак је чинило:

- 113 директора основних школа,
- 2.550 наставника основних школа,
- 10.484 ученика и
- 15.039 родитеља / законских заступника основаца.

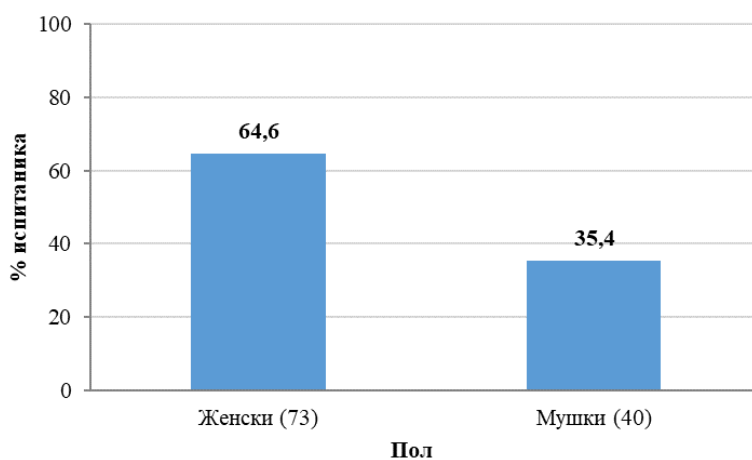
За сваку од испитиваних група припремљен је одговарајући упитник. Све интересне групе изјашњавале су се о томе који су фактори отежавали, а који доприносили квалитету и ефикасности реализације наставе на даљину током пролећа 2020. године и у првом полугодишту школске 2020/21. године (јесен 2020. године). Такође, упитници су садржали сет изјава/тврдњи које су се односиле на степен дигиталног капацитета основних школа за спровођење наставе на даљину у тренутку спровођења истраживања (март/април 2021. године).

Све основне школе у Београду добиле су линк путем кога су испитаници приступали упитницима и одговарали на постављена питања. Добијени резултати међусобно су упоређивани како би се стекла јасна слика о образовној пракси у основним школама.

Добијени подаци обрађени су у статистичком пакету SPSS. Приказ узорка по свим интересним групама приказан је у наредним графиконима.

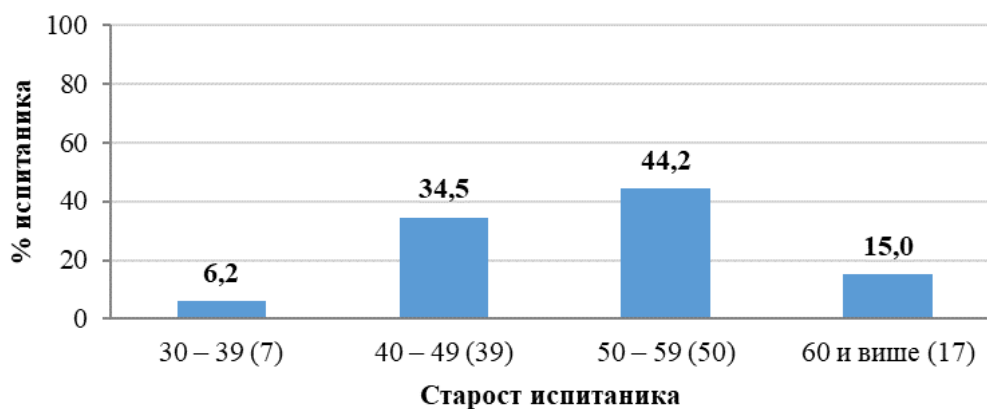
2.1. Директори основних школа

У истраживању је било анкетирано укупно 113 директора основних школа, где је од укупног броја испитаника 64,6% било женског пола, а 35,4% мушког пола (Графикон 1). Број у загради поред ознаке пола у графикону односи се на укупан број испитаника мушког, односно женског пола.

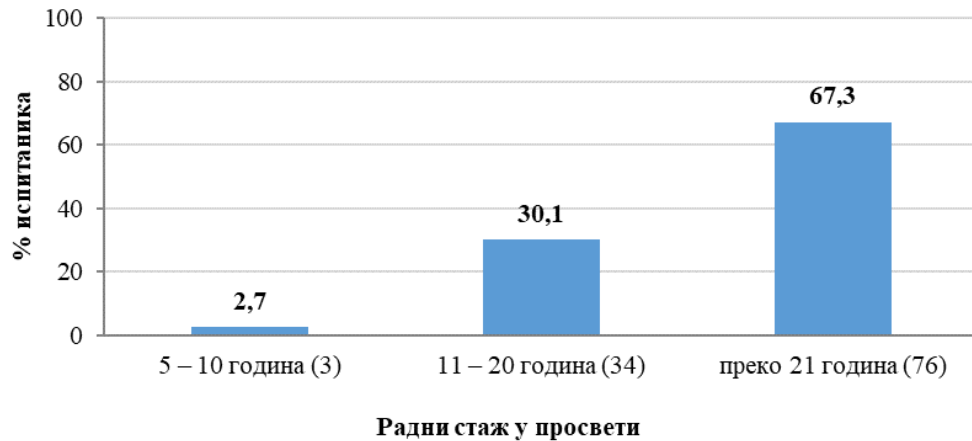
Графикон 1. Процент директора основних школа по полу

Највећи проценат испитаника био је у старосним групама од 50–59 година (44,2%) и од 40–49 година (34,5%). Мање бројне групе чинили су испитаници старости од 30–39 година (6,2%). Само 15% испитаника припадали су категорији старости преко 60 година (Графикон 2).

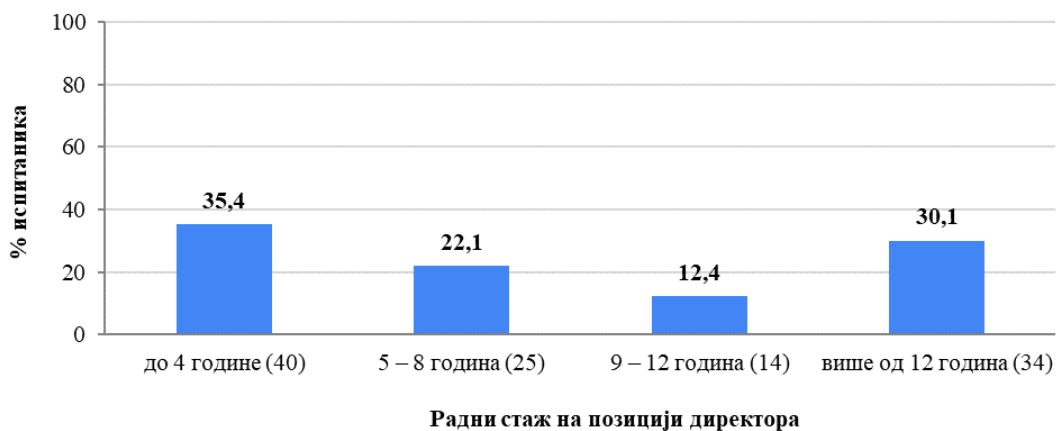
Графикон 2. Процент директора основних школа по категоријама старости

Циљна група испитаника директора подељена је у три категорије према дужини радног стажа. Око 67,3% директора ради у школама преко 21 године, трећину чине директори са радним стажом од 11 до 20 година, а само 2,7% чине испитаници са радним стажом до десет година (Графикон 3).

Графикон 3. Процент директора основних школа по годинама радног стажа

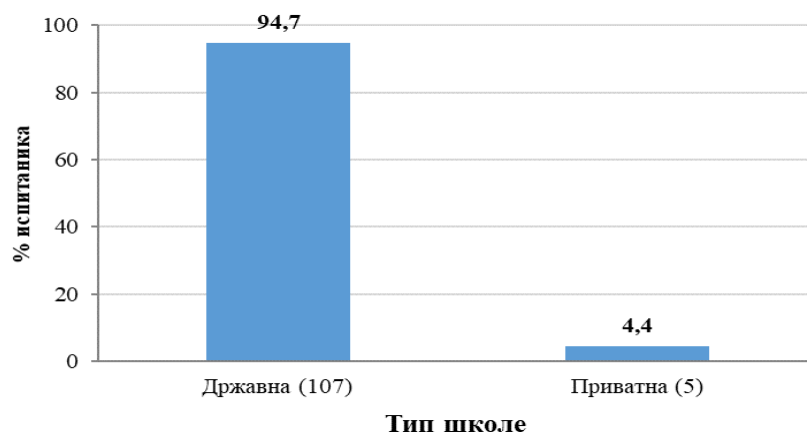
Највећи проценат по годинама радног стажа на позицији директора чине они директори који имају до четири године искуства (35,4%), затим они са више од 12 година искуства (30,1%), нешто мањи проценат (22,1%) чине испитаници са радним стажем од 5 до 8 година, док најмању групу чине директори који руководе школом од 9 до 12 година (Графикон 4).

Графикон 4. Процент директора основних школа по годинама радног стажа на позицији директора

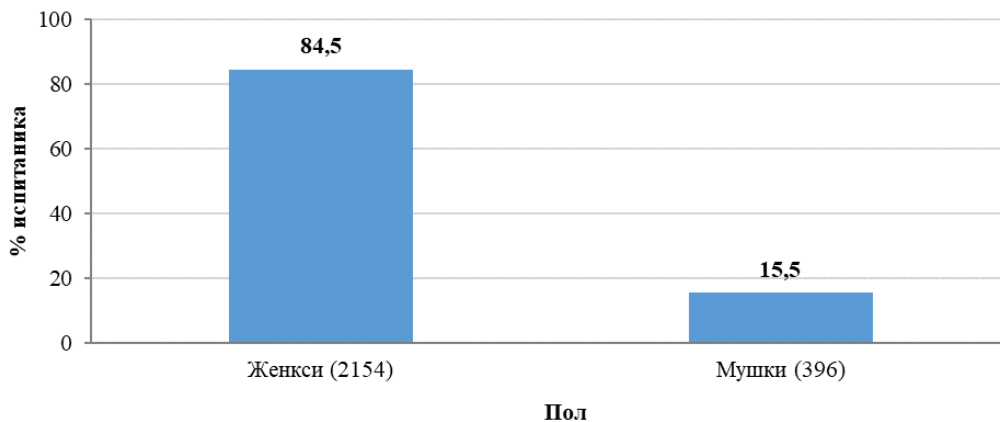
Директори из узорка су у највећој мери из државних школа (107), док је само њих пет из приватних школа. Један директор није одговорио на ово питање (Графикон 5).

Графикон 5. Процент директора државних и приватних основних школа

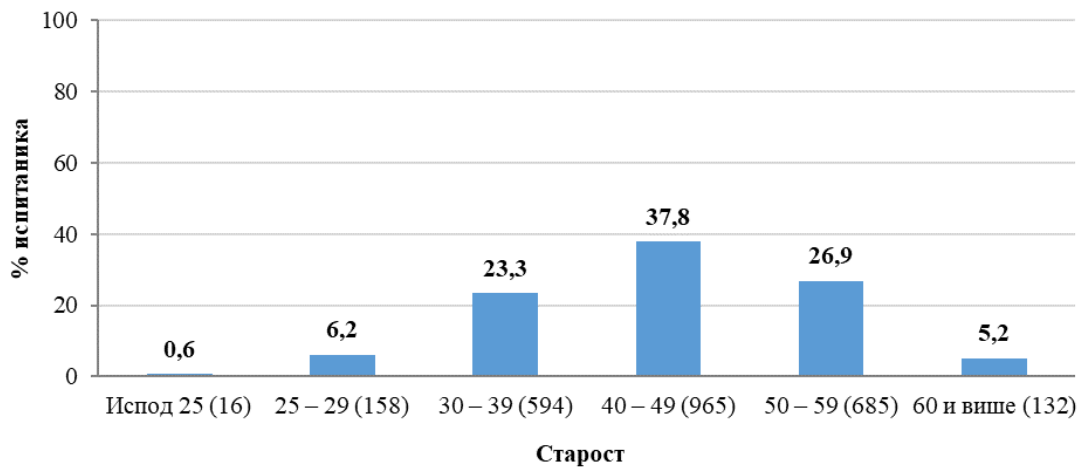
2.2. Наставници основних школа

У истраживању је анкетирано укупно 2.550 наставника, где је од укупног броја испитаника 84,5% било женског пола, а 15,5% мушког пола. Број у загради поред ознаке пола је укупан број испитаника (Графикон 6).

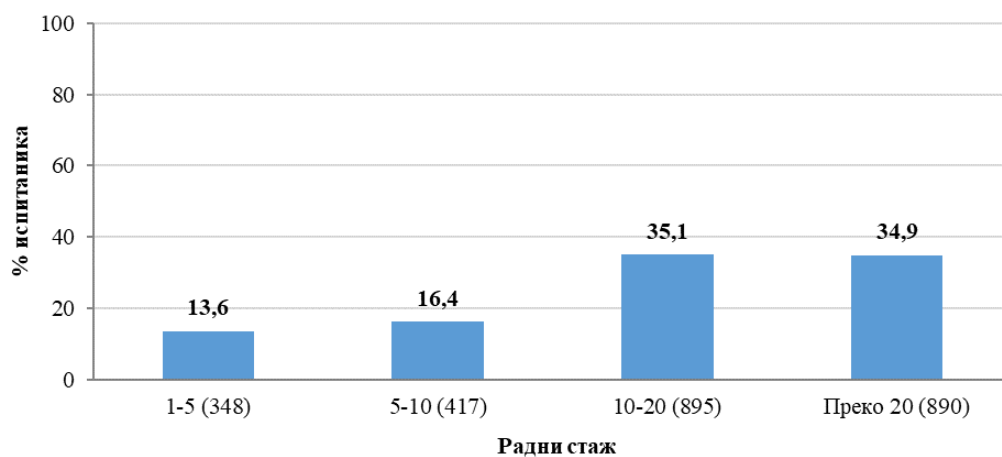
Графикон 6. Процент наставника основних школа по полу

Сви испитаници (наставници) били су подељени у шест старосних група (Графикон 7): испод 25 година (16 испитаника), од 25 до 29 година (158 испитаника), од 30 до 39 година (594 испитаника), од 40 до 49 година (965 испитаника), од 50 до 59 година (685 испитаника) и преко 60 година старости (132 испитаника). Закључујемо да је највећи проценат испитаника био у старосној доби између 40 и 49 година (37,8%).

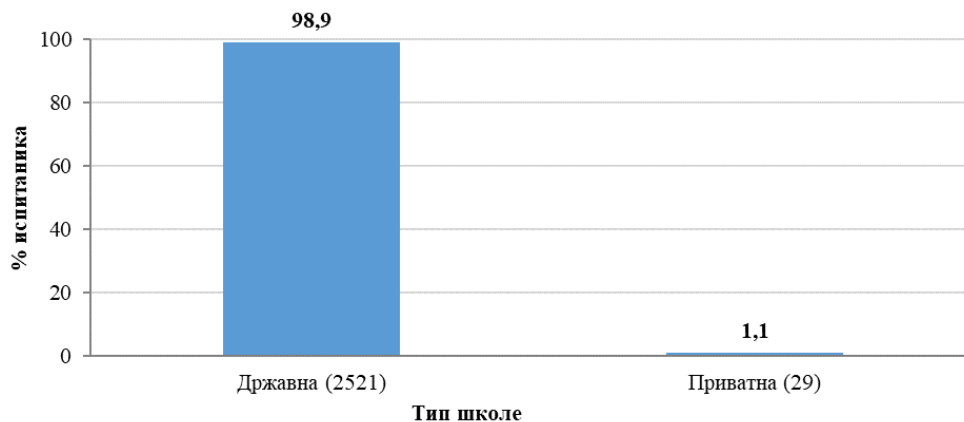
Графикон 7. Процент наставника основних школа по категоријама старости

Поред старости, издвојени су и испитаници по годинама радног стажа у просвети (Графикон 8). Највећи број испитаника спада у категорију од 10 до 20 година радног стажа и преко 20 година радног стажа (35,1% и 34,9%).

Графикон 8. Процент наставника основних школа по годинама радног стажа

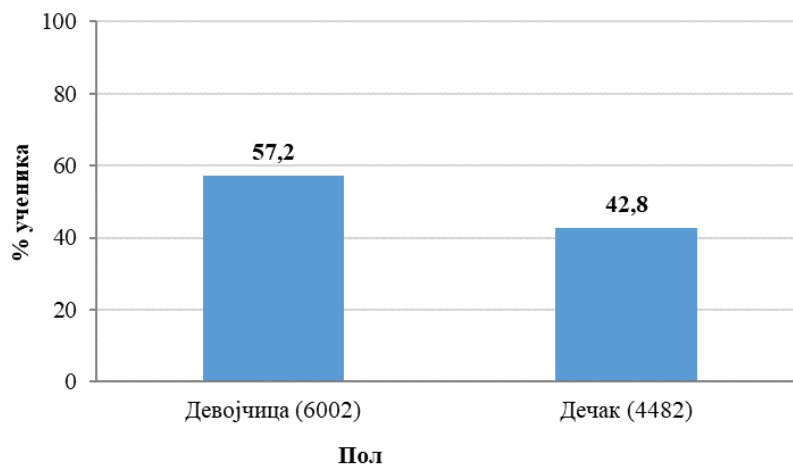
Када је реч о томе да ли је школа у којој раде државна (2.521) или приватна (29 наставника), резултати су приказани у наредном графикону.

Графикон 8. Процент наставника основних школа по томе да ли је школа у којој раде државна или приватна

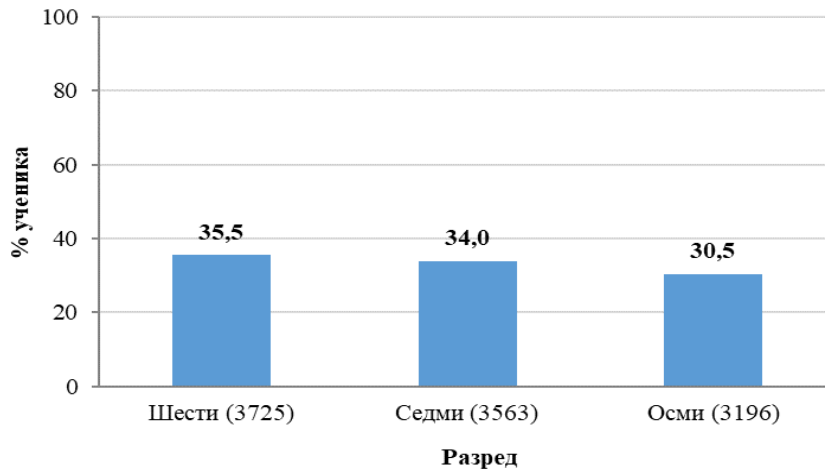
2.3. Ученици основних школа

Када је реч о ученицима, испитано је 10.484 основаца. Од укупног броја испитаника 57,2% било женског пола а 42,8% мушког пола (Графикон 9).

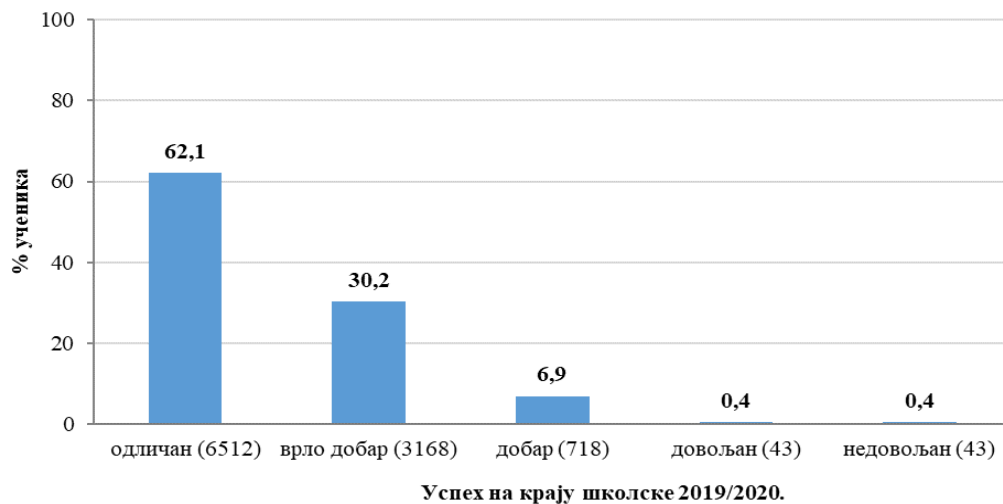
Графикон 9. Процент ученика основних школа по полу

Сви ученици су имали уједначену бројност испитаника по разредима која је износила око 30% по сваком разреду (Графикон 10).

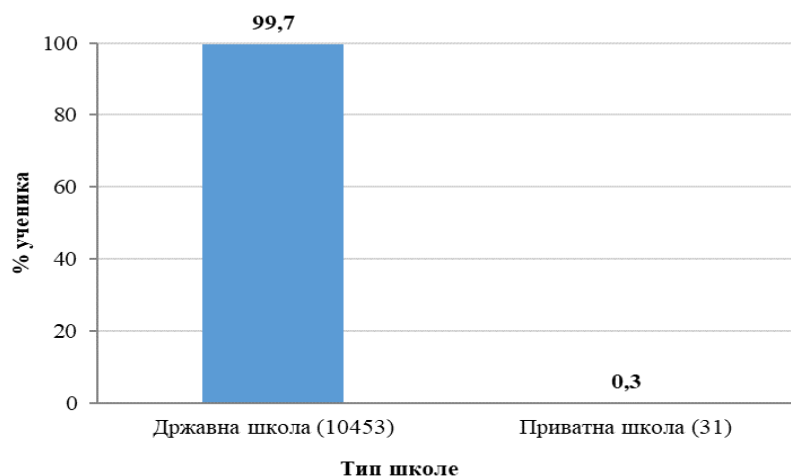
Графикон 10. Процент ученика основних школа по разреду

Од свих испитаних ученика, на крају школске 2019/2020. године, 62,1% ученика је остварило одличан успех, 30,2% је имало врло добар успех, а само 6,9% разред је завршило са успехом добар. По 0,4% испитаника ученика је имало довољан и недовољан успех на крају године (Графикон 11).

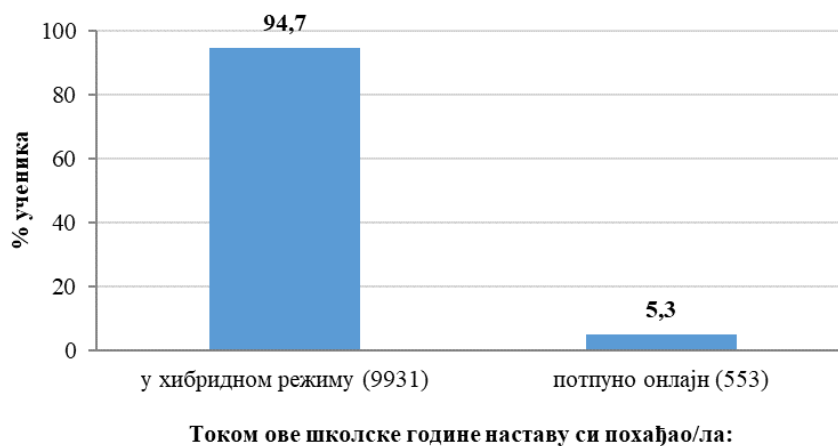
Графикон 11. Процент ученика основних школа по успеху на крају школске 2019/20. године

Већина ученика који су учествовали у истраживању иду у државне школе (10.453), само њих 31 у приватне (Графикон 12).

Графикон 12. Процент ученика основних школа по томе да ли је школа коју похађају државна или приватна

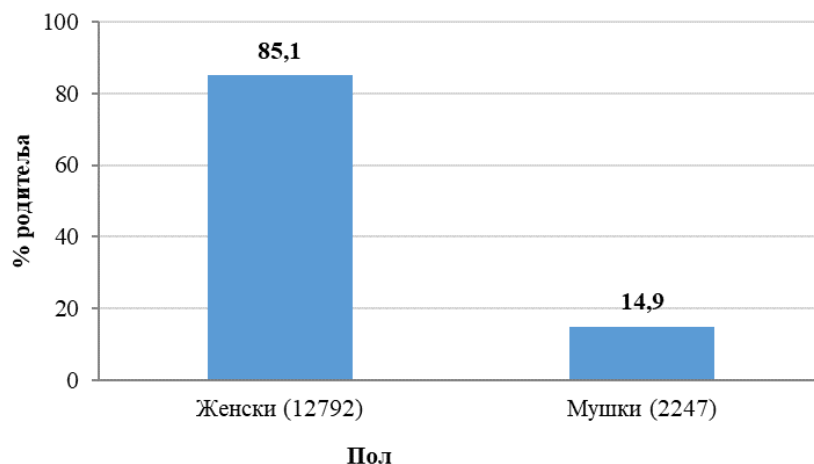
Током ове школске године, већина ученика образовала се у хибридном режиму (9.931), док се 553 ученика образовало у потпуности онлајн (Графикон 13).

Графикон 13. Процент ученика по томе да ли су се образовали у хибридном или онлајн режиму

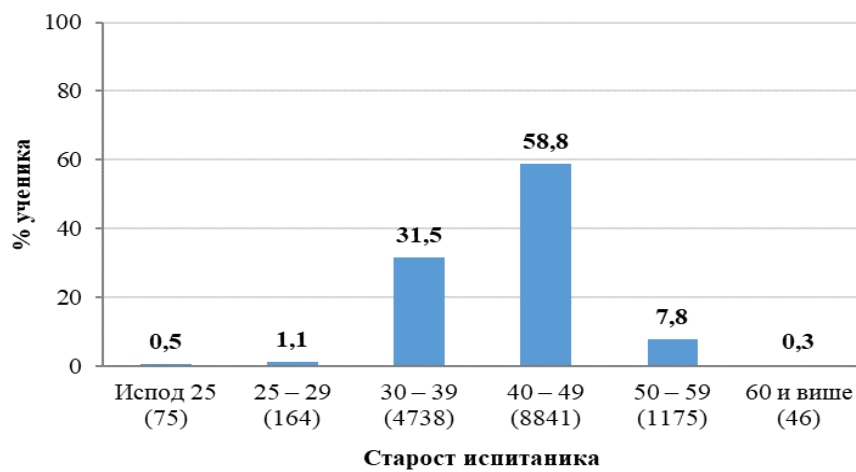
2.4. Родитељи / законски заступници ученика основних школа

У истраживању су учествовали и родитељи / законски заступници ученика основних школа, укупно њих 15.039. Од тога 85,1 % било је женског пола, а 14,9 % мушког пола (Графикон 14).

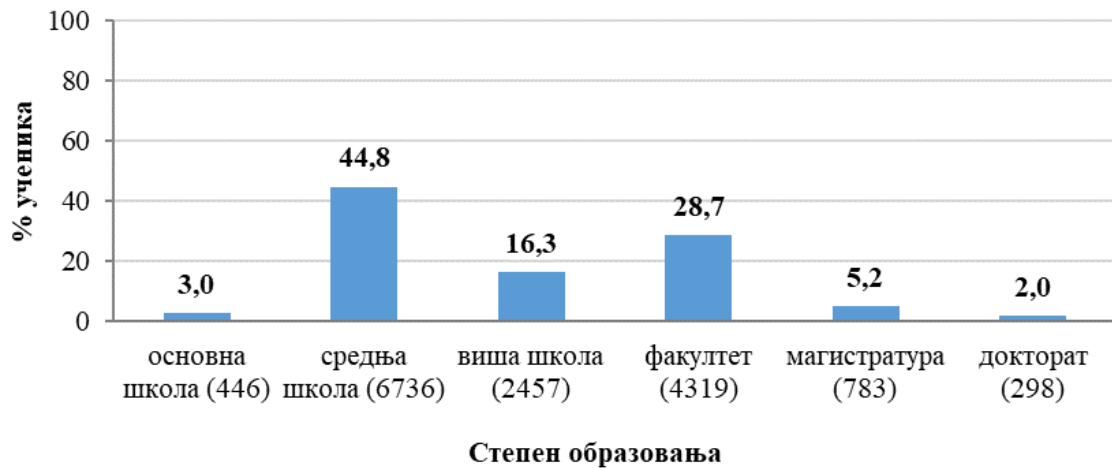
Графикон 14. Процент родитеља / законских заступника по полу

Од свих испитаника из категорије родитеља / законских заступника највећи проценат спада у групу старости од 40 до 49 година (58,8%), а затим у групу од 30 до 39 година (31,5%). Као мање заступљени су родитељи / законски заступници старости од 50 до 59 година (7,8 %), док испод 1,1% спадају категорије родитеља / законских заступника старости испод 29 и преко 60 година (Графикон 15).

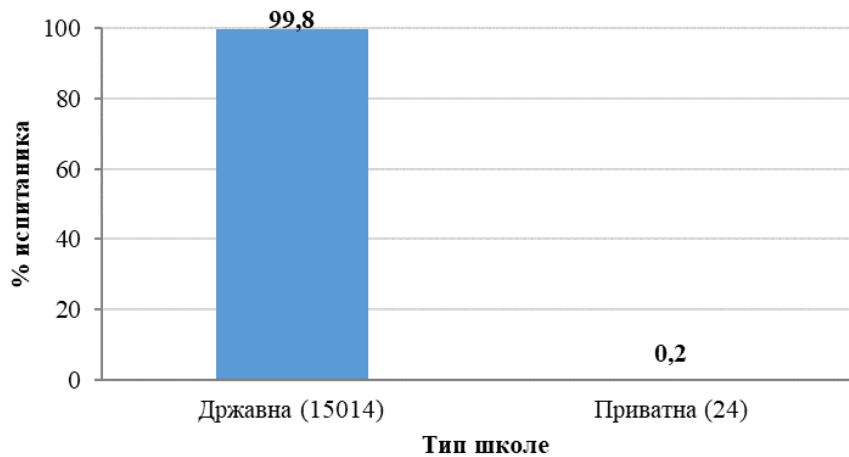
Графикон 15. Процент родитеља / законских заступника по категоријама старости

Када сумирамо податке добијене од испитаника, закључујемо да је од укупног броја родитеља / законских заступника највећи проценат чине испитаници са завршеном средњом школом (44,8%), факултет је завршило 28,7%, вишу школу 16,3%. Најмањи проценат чине испитаници са завршеном магистратуром, основном школом и докторатом (5,2%, 3,0%, 2%) (Графикон 16).

Графикон 16. Процент родитеља / законских заступника по степену образовања

Само 24 родитеља одговорило је да им деца иду у приватну школу, док 15.014 одговара да им деца похађају државну школу (Графикон 17).

Графикон 17. Процент родитеља/ законских заступника по томе да ли је школа коју похађа дете државна или приватна

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Испитаници из све четири интересне групе одговарали су на питања која се тичу **фактора који су отежавали рад за време наставе на даљину или му пак доприносили** и то у два периода – током пролећа 2020. године, када је први пут прекинута традиционална настава, и у првом полугодишту школске 2020/21. године. Додатно, сет изјава/тврдњи наведених у упитнику тицао се **нивоа дигиталних капацитета основних школа за реализацију наставе на даљину у тренутку спровођења истраживања** (март/април 2021. године).

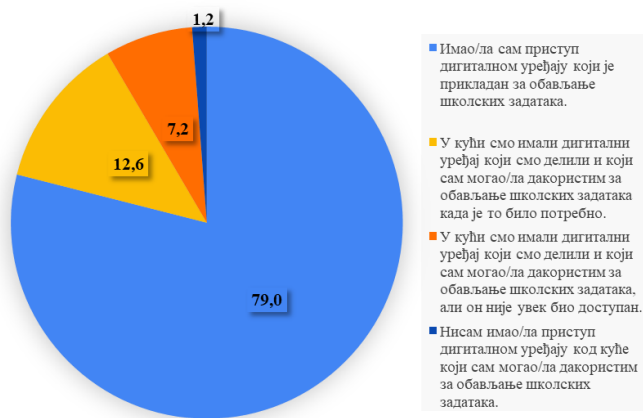
Ресурси ученика за рад од куће

Када је реч о пролећу 2020. године и доступности дигиталних уређаја ученицима за учествовање у процесу учења на даљину, подаци указују да је **највећи број испитаних ученика имао увек на располагању уређај који им је потребан (79%)**. Било је ученика (12,6%) који су делили уређај са укућанима, али су га имали на располагању када год им је био потребан. Нешто мање ученика (7,2%) имало је уређај који је делило са другима у домаћинству, али га није могло користити увек када им је био неопходан. **Само 1,2% испитаних ученика није имао приступ дигиталним уређајима за обављање школских задатака** (Графикон 18).

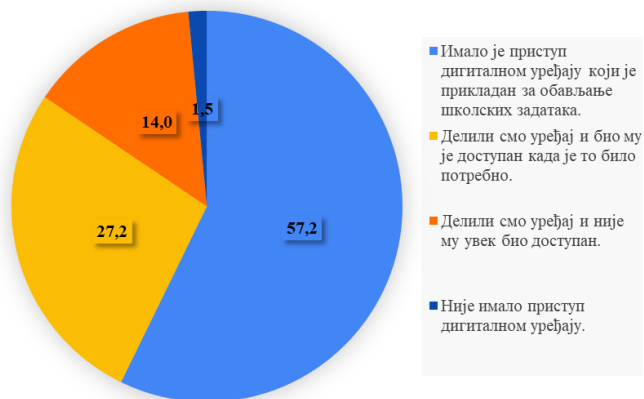
По мишљењу родитеља, током пролећа 2020. године ситуација са доступношћу дигиталних уређаја за нијансу је лошија од ученичке процене (Графикон 19). Наиме, 57,2% родитеља изјављује да су њихова деца **увек** имала на располагању уређај који им је био потребан за учење, док нешто мање од 30% родитеља каже да су њихова деца **делила** уређај у домаћинству, али им је увек био на располагању када им је био потребан. Ова дискрепанца у процени доступности дигиталних уређаја указује на чињеницу да су родитељи / законски заступници уложили напор да дигитални уређаји буду доступни деци увек када је то било потребно за учење, те да ученици нису имали сметње те природе при праћењу наставе.

Међутим, 14% родитеља / законских заступника сматра да ученици нису увек могли да имају дигитални уређај када им је био неопходан. **Процент испитаних родитеља / законских заступника (1,5 %) незнатно се разликује од процента ученика у категорији одговора да ученици нису имали приступ дигиталним уређајима за обављање школских задатака.**

Графикон 18. Доступност дигиталних уређаја (рачунар, лаптоп, таблет, мобилни телефон) током пролећа 2020. одговори ученика

Графикон 19. Доступност дигиталних уређаја (рачунар, лаптоп, таблет, мобилни телефон) током пролећа 2020. одговори родитеља

На јесен 2020. ситуација је прилично слична као и на пролеће 2020. године када је реч о доступности дигиталних уређаја за обављање школских задатака, те ови графикони нису приказани.

3.1. Фактори који су отежали реализацију наставе на даљину

Када је реч о факторима које су интересне групе процениле као отежавајуће за ефикасну реализацију наставе на даљину у два периода: пролеће и јесен 2020. године, они су излистани и приказани у наредној табели, за сваку од интересних група посебно. Све набројане отежавајуће околности (тврдње) испитаници су могли да означе или да их не означе. Процент испитаника који је уочио факторе који су отежали реализацију учења на даљину по сваком подузорку и за оба периода дат је у наредној табели.

Тврдње	Одговор испитаника							
	директори		наставници		ученици		родитељи	
	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.
	%	%	%	%	%	%	%	%
Ограничен приступ ученика дигиталним уређајима	67,3	48,7	62,4	50,3	25,8	26,6	24,0	20,1
Ограничен приступ ученика доброј интернет вези	73,5	61,1	64,5	58,4	63,8	61,8	35,0	33,1
Ниска дигитална компетенција ученика	36,3	20,4	40,5	31,9	9,3	8,8	15,4	10,9
Ниска дигитална компетенција чланова породице	52,2	34,5	39,9	32,6	6,7	5,4	9,6	7,2
Ниска дигитална компетенција наставника	18,6	8,8	14,3	5,9	12,2	9,6	15,3	10,9
Недостатак техничке подршке за наставнике	37,2	23,0	41,6	29,7	8,7	7,2	23,1	16,7
Недостатак техничке подршке за ученике	46,9	35,4	42,2	30,9	15,9	12,7	29,4	21,2
Недостатак времена наставника за израду материјала за образовање на даљину	26,5	19,5	35,3	31,0	16,6	15,1	24,6	19,9
Недостатак времена наставника за давање повратних информација ученицима	15,9	14,2	29,9	27,6	23,9	19,4	27,5	24,6
Нејасне процедуре и смернице за реализацију образовања на даљину	32,7	10,6	41,7	25,8	19,8	14,9	36,3	28,7
Потешкоће у ангажовању ученика	44,2	59,3	49,7	47,1	24,0	20,7	29,2	25,1
Потешкоће у подршци породицама и/или старатељима да помогну ученицима при образовању на даљину	54,9	47,8	35,8	26,9	11,4	8,3	30,3	22,9
Недостатак искуства наставника за реализацију наставе на даљину	61,9	11,5	34,9	12,9	32,1	18,8	28,9	17,1
Недостатак обуке наставника за реализацију наставе на даљину	34,5	13,3	23,5	11,8	22,5	14,7	22,5	15,0

Табела 1. Процент испитаника који су уочили одређену отежавајућу околност за реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године

Све четири интересне групе сложне су у перцепцији да највећу потешкоћу уочену током учења на даљину у читавој 2020. години представља ограничен приступ ученика доброј интернет вези. Око половине испитаних директора основних школа током обе етапе испитивања током 2020. године сматра да је постојала ниска дигитална компетенција ученика и чланова породице, потешкоће у ангажовању ученика као и потешкоће у подршци породицама и/или законским заступницима да помогну ученицима при образовању на даљину. Директори и наставници основних школа у значајном проценту током прве етапе анкетања сматрају да је постојао недостатак искуства и обуке наставника за реализацију наставе на даљину док је само пар месеци касније тај проценат био значајно мањи. Резултати су процентуално смањени са од око 60% и 30% на око 11% и 12 % у обе испитиване групе (Табела 1). И директори и наставници сложни су у перцепцији отежавајућих фактора за реализацију онлајн наставе, али је већина њих уочена на време, те су и резултати имали видно побољшање у другом периоду истраживања (јесен 2020). Као кључни аспекти на којима су радили, издвојили су се: ниска дигитална компетенција и техничка подршка наставника, као и недостатак времена за израду материјала за образовање на даљину. Биле су им нејасне и процедуре и смернице и недостајале су им обуке за реализацију наставе на даљину. По мишљењу директора и наставника, сем недостатка времена за давање повратних информација ученицима, а код директора и потешкоћа у ангажовању ученика, сви остали аспекти знатно су побољшани само пар месеци касније.

Када је реч о мишљењу ученика и родитеља / законских заступника, у највећем проценту (око две трећине ученика и једна трећина родитеља / законских заступника), сматрали су да је највећи проблем био са ограниченим приступом интернету током целе школске године. Поред те отежавајуће околности, они наводе и недостатак времена наставника за давање повратних информација ученицима и потешкоће у ангажовању ученика током целе године. Са истим процентуалним учешћем, на пролеће 2020. године, ученици и родитељи изјаснили су се да је постојао недостатак искуства и обуке наставника за реализацију наставе на даљину, као и потешкоће у подршци породицама и/или законским заступницима да помогну ученицима. У другој етапи истраживања (јесен 2020) наведени фактори знатно су побољшани. Као најмање изражене проблеме наводили су, мање од 15% њих, питања ниске дигиталне компетенције ученика, наставника и породице, недостатак техничке подршке за наставнике, као и времена за израду материјала за образовање на даљину.

Општи је утисак да су све четири интересне групе приметиле побољшања у скоро свим аспектима рада током периода од марта 2020. до првог полугодишта 2020/21. школске године.

Додатна запажања о факторима који су отежали реализацију наставе на даљину

Испитаници су имали могућност и да напишу уколико имају нешто да додају у вези са факторима који су отежавали реализацију ефикасне наставе на даљину. Одговори су сумирани и приказани посебно за пролеће 2020, а посебно за јесен 2020. године (прво полугодиште 2020/21. школске године).

Веома мали број *директора* је давао одговоре на отворена питања везана за отежавајуће и олакшавајуће околности за реализацију онлајн наставе у два периода на пролеће 2020. и у првом полугодишту ове школске године. Као отежавајуће околности на пролеће 2020. директори наводе недостатак платформе за децу са сметњама у развоју и недовољно времена за припрему система учења на даљину (одмах се кренуло и сналазили су се у ходу).

Када је реч о отежавајућим околностима на пролеће 2020, *наставници* су као највеће проблеме навели ограничења у погледу техничке опремљености и припремљености школе за овај вид наставе, као и проблеме са интернетом, умрежавањем и слично. Одређени број наставника је навео да су сами морали да се сналазе за опрему, рачунаре, телефоне, интернет, а неки од њих су тешко могли то себи да приуште. Посебан проблем је настава за ученике са сметњама у развоју, те што самостално морају да пишу ИОП-е. Потешкоће у праћењу и оцењивању ученика су још један од изазова са којим су се сусретали јер, како наставници наводе, постоји извесно неповерење у ученике и родитеље у вези са самосталношћу ученика при писања домаћих задатака, радова и онлајн провера знања. С тим у вези се јавља и смањење мотивације код ученика, али и код наставника. Сматрају да су обавезе и ученика и њих самих биле велике, а и психолошки фактори страха од болести нису умногоме помогли.

Током првог полугодишта 2020/21. школске године *наставници* су се сусретали са сличним изазовима као и на пролеће 2020. с тим што су на јесен ипак имали више искуства у реализацији настави на даљину. Оно што се најчешће појављује као отежавајућа околност су материјално-технички услови који су били исти као и на почетку наставе на даљину и недостатак времена. Многи наставници (учитељи) су наводили да није било онлајн наставе, јер је реч о

млађим разредима основне школе. Таквим наставницима је изазовно то што имају две групе ученика и два пута се предаје исти садржај. Смањена је мотивација ученика за рад, слабије се учи и вероватно је нижи степен знања у односу на очекиване стандарде постигнућа. То доводи до проблема са оцењивањем и праћењем ученика. Такође, специфичности појединих предмета су такве да нису адекватни за наставу на даљину.

У односу на то колико је било *ученика* у узорку, мали број њих је одговарао на отворена питања. Од оних који јесу, за отежавајуће околности на пролеће 2020. већина ученика наводи да није било проблема, да је њима било добро за време онлајн наставе и не жале се. Међутим, било је и ученика који су имали проблем са старом рачунарском опремом, преобимним градивом, домаћим задацима и недостатком времена. Неки ученици сматрају да су им наставници отежавали великом количином градива и обимом домаћих задатака, док други ученици хвале своје наставнике због максималне посвећености и усредсређености.

Током првог полугодишта школске 2020/21. године *ученици* који су одговорили на отворено питање, углавном су рекли да није било отежавајућих околности и да им је пријала онлајн настава. Нису имали замерки, наставници су на време слали задатке, давали су им довољно времена за израду истих, те није било никаквих потешкоћа. Ипак, било је и оних који сматрају да је било немогуће пратити наставу и извршавати све обавезе, задаци су им стизали у 8 сати увече, није било времена да се све савлада, много тога су морали сами. Међу одговорима се такође често јављало и то да ништа не може да замени традиционалну наставу и да је остао приличан број „рупа“ у знању.

Родитељи / законски заступници ученика основних школа који су коментарисали отежавајуће околности наставе на даљину, а осврћући се на период пролећа 2020, махом сматрају да није било већих проблема. А они који су наводили проблеме, истицали су повећани обим за учење, недостатак времена да помогну својој деци, недостатак простора у кући за онлајн учење, цену интернета. Ту су као отежавајући фактори и они психолошке природе, као што су страхови, неизвесност, несигурност како родитеља, тако и деце.

Процењујући ситуацију наставе на даљину у првом полугодишту ове године, *родитељи / законски заступници ученика основних школа* који су одговарали на отворена питања су сличног мишљења као и на пролеће 2020. Наиме, већина оних који су одговорили сматра да није било проблема, да је све у најбољем реду и да деца воле онлајн наставу. Међутим, чини се, по неким одговорима, да деци недостаје настава у школи, социјализација, дружење, а да у неким

школама онлајн настава није била најбоље организована, штавише била је хаотична. С тим у вези, поједини родитељи указују да се не могу генерализовати потешкоће, већ да утисак о онлајн настави зависи од наставника до наставника.

3.2. Фактори који су олакшали реализацију наставе на даљину

Све четири испитиване групе (директори, наставници, ученици, родитељи / законски заступници ученика основних школа) изјасниле су се и о околностима које су допринеле реализацији наставе на даљину. Мишљења испитаника наведена су у наредној табели. Табела 2 садржи и ћелије у којима се не налазе подаци. Разлог томе је чињеница да ученици и њихови родитељи/законски заступници нису одговарали на сва питања на која су одговарали директори и наставници.

Тврдње	Одговор испитаника							
	директори		наставници		ученици		родитељи	
	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.
	%	%	%	%	%	%	%	%
Школа је имала искуства у коришћењу система за управљање учењем	22,1	69,9	25,7	57,5	13,6	20,6	19,9	35,7
Школа је имала приступ добро организованим онлајн ресурсима	52,20	68,1	30,1	45,3	46,3	46,4	24,1	25,4
Школа је имала политику „Донеси свој уређај“	8,80	7,1	16,7	13,7	8,7	9,3	10,1	8,9
Наставници су учествовали у професионалним мрежама	36,30	48,7	23,5	33,3	33,8	30,9		
Наставници су учествовали у програмима професионалног развоја	65,50	63,7	46,0	52,1				
Наставници у школи међусобно су сарађивали око употребе дигиталних технологија и креирања ресурса	89,80	85,0	55,7	71,7			25,1	22,2
Школа је сарађивала са другим школама и организацијама	39,8	41,6	16,7	19,6	6,9	6,8	3,9	4,4
Школа је користила Селфи да процени начин примене дигиталних технологија	23,9	22,1	6,9	6,8				

Школа је имала дигитални сегмент Развојног плана установе	31,9	33,6	14,5	18,8				
Држава, округ пружа подршку или смернице	19,5	23,9	5,8	9,0			4,6	4,6
Школа је имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима/старатељима	86,7	85,8	49,3	49,3	40,6	34,8	51,1	42,6

Табела 2. Процент испитаника који су уочили одређену околност која је позитивно утицала на реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године

Без великих одступања током прве и друге етапе истраживања (пролеће и јесен) као олакшавајуће факторе директори (преко 80%) и наставници (преко 50%) издвојили су у највећем проценту факторе који су се односили на то да су наставници у школама међусобно сарађивали око употребе дигиталних технологија и креирања ресурса, те да је школа имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима / законским заступницима. Нешто мањи проценат наставника и директора као олакшавајуће факторе издваја то да је школа имала приступ добро организованим онлајн ресурсима, као и то да су наставници учествовали у програмима професионалног развоја. Са нешто мањим процентима (испод 40%) током обе етапе истраживања ове две групе испитаника сматрале су да је школа имала искуства у коришћењу система за управљање учењем, да су наставници учествовали у професионалним мрежама, сарађивали са другим организацијама и школама. Као најосетљивија питања издвојили су то да школа није имала политику „Донеси свој уређај“ као и то да држава / округ пружају подршку или смернице за извођење онлајн наставе (Табела 2).

Осим директора и наставника, и ученици и родитељи у значајном проценту током пролећа и јесени сматрали су да је школа имала приступ добро организованим онлајн ресурсима (до 40%) као и то да је имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима/старатељима (око 40 до 50% њих). У принципу, ове две групе испитаника су, свакако у много мањем проценту у односу на директоре и наставнике, означавале било коју од понуђених тврдњи као олакшавајући фактор. Са најмањим процентом ученици и родитељи/старатељи потврдили су да је школа имала политику „Донеси свој уређај“ и искуства у коришћењу система за управљање учењем. Сматрали су да је школа слабо сарађивала са другим организацијама и школама, као и то да држава / округ не пружа подршку и смернице за овај вид извођења наставе. Оваква слика имплицира да школе нису користиле механизме који су им системски омогућени и који могу бити од помоћи на путу дигиталне трансформације.

Генерално гледано, сви испитаници су проценили да је за пар месеци школа стекла искуства у коришћењу система за управљање учењем.

Додатна запажања о факторима који су олакшали реализацију наставе на даљину

Веома мали број *директора* искористио је могућност да напише лична запажања о околностима које су доприносиле реализацији наставе на даљину. Један од директора наводи као олакшавајућу околност то да се у тој школи већ десет година реализује учење на даљину са ученицима који због природе своје болести не могу да присуствују настави у својим матичним школама, али нису хоспитализовани. Такав вид наставе има подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Градске општине Савски венац и Градског секретаријата за образовање и показао је добре резултате у раду са ученицима. Такође је наведено да је општина Савски венац уложила у развој инфраструктуре и опремила је кабинет рачунарима како би наставници могли да реализују наставу. Донирали су и таблете за ученике слабијег материјалног стања. У још две школе директори наводе да су набавили рачунаре или таблете за све ученике који их нису имали, а такође и интернет за једног ученика.

Као олакшавајуће околности у настави на даљину тог пролећа 2020. *наставници* су наводили у највећем броју случајева свој ентузијазам, своје ангажовање и своју опрему (рачунаре, таблете, телефоне, интернет). Сматрају да би се тешко реализовала било каква настава на даљину да они нису уложили своје личне компетенције, креативност и своје материјалне ресурсе. Махом су наводили да су се сами сналазили.

Олакшавајуће околности током првог полугодишта ове школске године у појединим школама су биле исте као и на пролеће 2020. те су наводили да су се сами сналазили, да нису имали подршку и слично.

Када је реч о олакшавајућим околностима за наставу од куће на пролеће 2020, већина *ученика* је рекла да им ништа није олакшало рад, да се не слажу ни са једним понуђеним одговором и да ништа није било добро организовано што се тиче онлајн наставе. С друге стране, одређени број ученика је нагласио да је помоћ родитеља била непроцењива и да су захваљујући раду са њима и досегли извесно знање. И на питање о олакшавајућим околностима у првом полугодишту школске 2020/21. године, већина их је рекла да им ништа није олакшало наставу на даљину, осим помоћи родитеља.

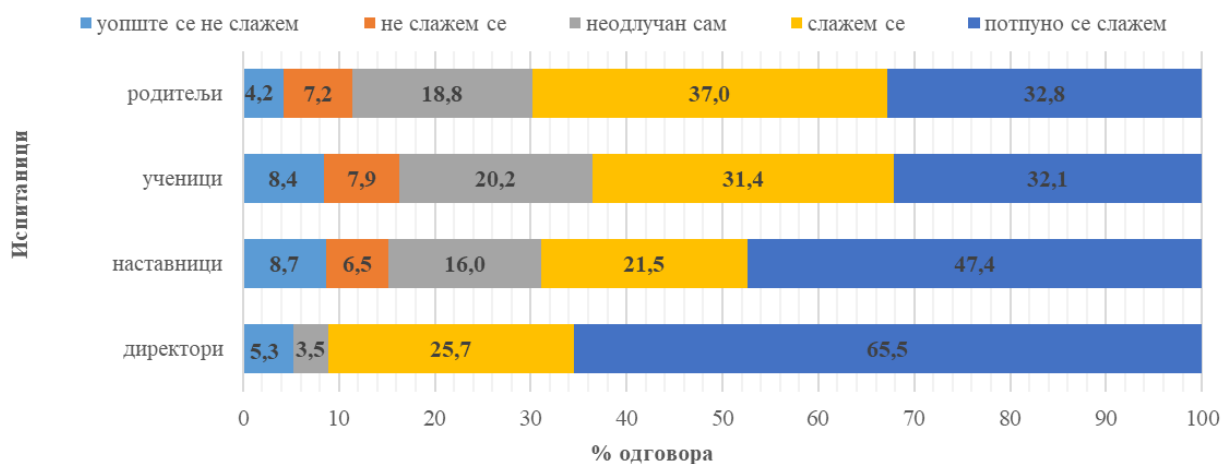

Када је реч о олакшавајућим околностима, мишљења *родитеља / законских заступника ученика* су подељена. Једни сматрају да није било никаквих олакшавајућих околности, да није било јасних смерница у погледу захтева према ученицима, да је организација била лоша, да је све лоше функционисало, те да није било родитељског ангажовања деца не би ништа научила. С друге стране, изван број родитеља је веома задовољан, сматрајући да није било стреса за ученике, да су се наставници одлично снашли у новонасталој ситуацији.

3.3. Дигитална зрелост школе за организацију и реализацију наставе на даљину

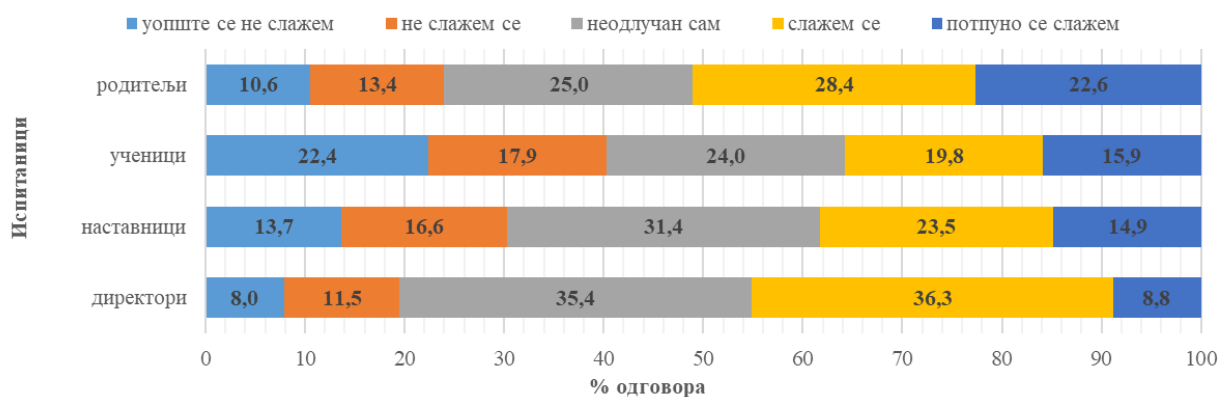
Упитници су садржали сет изјава/тврдњи које се односе на процену степена дигиталне зрелости школе за реализацију квалитетне наставе на даљину. Испитаници су били у позицији да изразе степен слагања са тим тврдњама користећи петостепену Ликертову скалу. Резултати процене по интересним групама приказани су у наредним графиконима. На појединим графиконима су приказани подаци који се односе на процену одређене тврдње од стране свих интересних група, док су на неким приказани подаци који се односе на процене само две интересне групе (остале групе нису процењивале наведене тврдње услед специфичности њихове природе).

Највећи проценат (преко 90%) директора у *потпуности се слаже* и *слаже се* са тим да у школи тренутно постоји јединствен систем за управљање учењем у оквиру кога ученици могу да комуницирају са својим наставницима и проналазе задатке, активности, распоред и ресурсе (Графикон 20). Дискрепанца која се уочава поредећи процену директора са проценама наставника, ученика и родитеља имплицира да су директори наложили коришћење једне платформе за онлајн учење, али да се у образовној пракси ипак користи више њих. Велики проценат неодлучних у ове три категорије указује на изван степен неразумевања саме тврдње или непостојања једне платформе за учење.

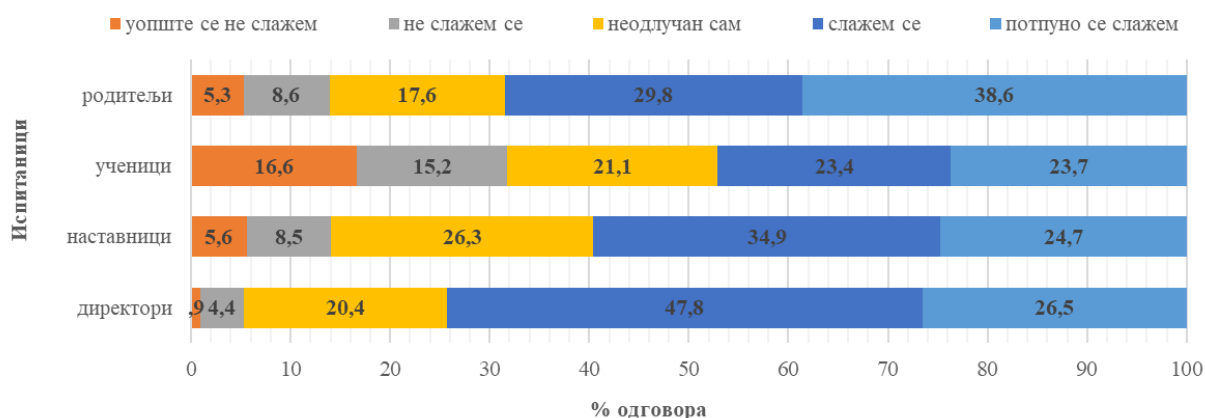
Графикон 20. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У школи постоји јединствен систем за управљање учењем у оквиру кога ученици могу да комуницирају са својим наставницима и проналазе задатке, активности, распоред и ресурсе.“

Увидом у наредни графикон (Графикон 21) може се уочити размимоилажење ставова ученика у односу на све остале интересне групе у погледу тога да у школи ученици уче како да управљају својим временом користећи дигиталне технологије попут заједничких календара или алата за планирање како би поставили распоред рада, одмора и избегавање ометања. Наиме, око 23% ученика се *уопште не слаже*, док се око 18% њих *не слаже*. Овај податак указује на изостанак осмишљених активности учења и образовне комуникације које се одвијају у оквиру школске платформе за онлајн учење, а чија је одлика асинхроност (могућност да сваки ученик учи и ради задатке у свом темпу, до предвиђеног рока који је дефинисао наставник). Највећи проценат директора, наставника и родитеља слажу се по овом ставу или су били неодлучни (Графикон 21).

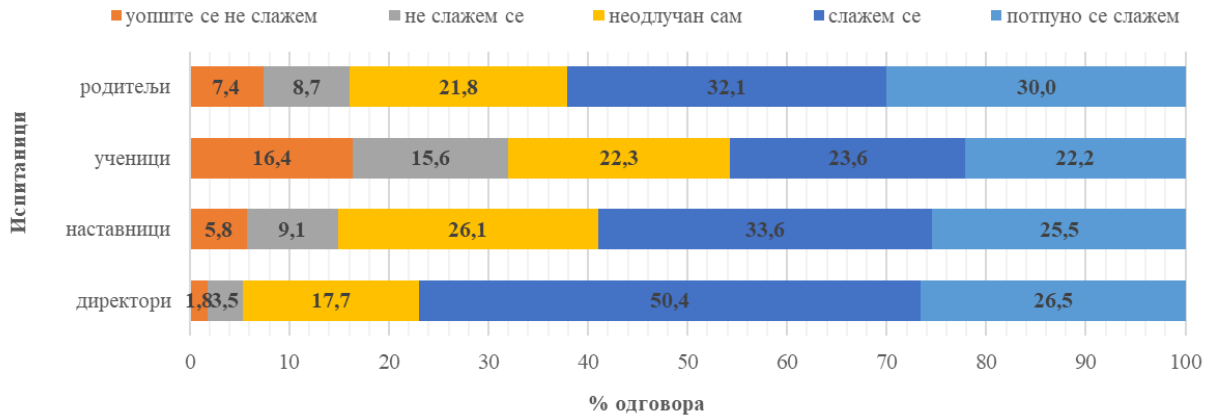
Графикон 21. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи ученици уче како да управљају својим временом користећи дигиталне технологије попут заједничких календара или алата за планирање како би поставили распоред рада, одмора и избегавање ометања.“

Када је реч о учењу како да се користе технологије за тражење помоћи приликом тешкоћа у учењу, уочава се да се већина испитаника делимично или у потпуности слаже са овом тврдњом (Графикон 22). И овде, као и у претходним питањима, мањи проценат ученика има позитиван став у односу на друге испитанике из узорка.

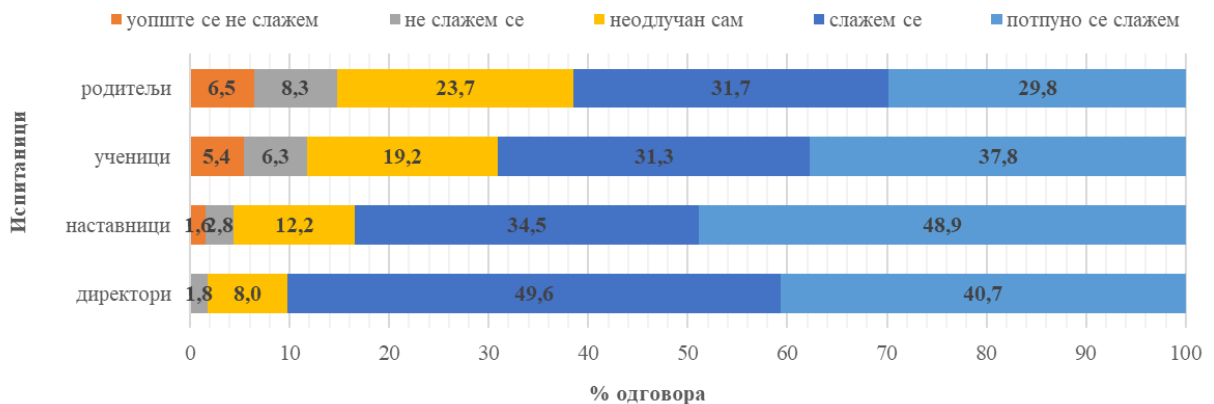
Графикон 22. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при учењу.“

Око две трећине родитеља и наставника и половина ученика се у *потпуности слаже* или се *слаже* да у школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при коришћењу софтвера/апликација које њихови наставници користе, док је од укупног броја директора њих скоро 80% имало позитиван став по овом питању (Графикон 23).

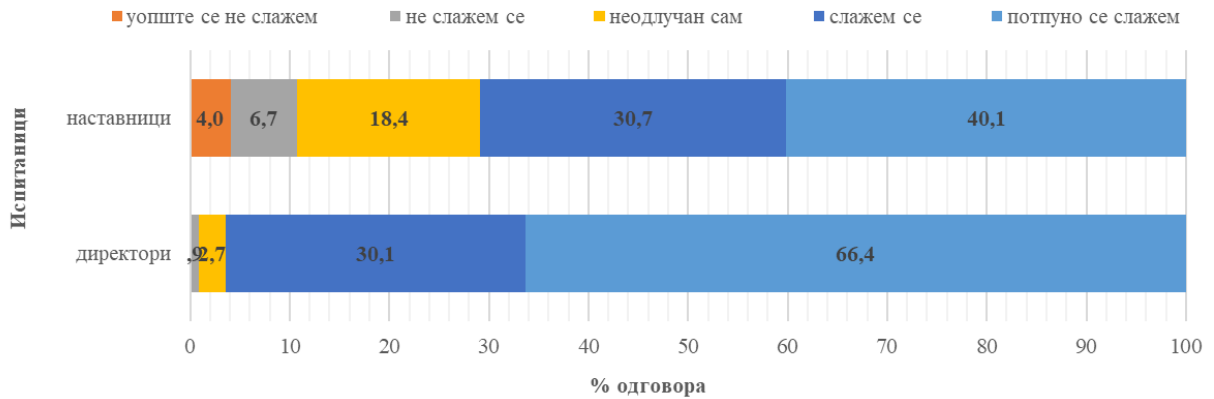
Графикон 23. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при коришћењу софтвера/апликација које њихови наставници користе.“

Сви испитаници се у великој мери слажу да наставници пружају ученицима могућност да онлајн приступе наставним садржајима. Наравно, директори и наставници се у нешто већој мери *потпуно слажу* и *слажу* са тврдњом у односу на ученике и родитеље (Графикон 24).

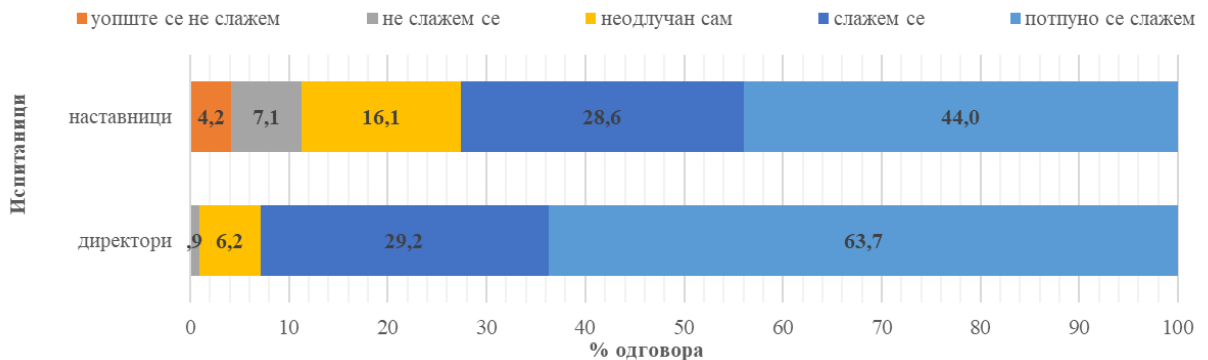
Графикон 24. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи наставници пружају ученицима могућност да новим наставним садржајима приступе онлајн како би школске часове користили за интерактивне активности.“

Скоро сви директори се у *потпуности слажу* или *слажу* са тврдњом да су наставници подржавани и оснаживани да решавају основне техничке проблеме када користе дигиталне технологије. Са њима је сагласно нешто преко 70% наставника, али индикативно је то што је 18% неодлучно по том питању (Графикон 25).

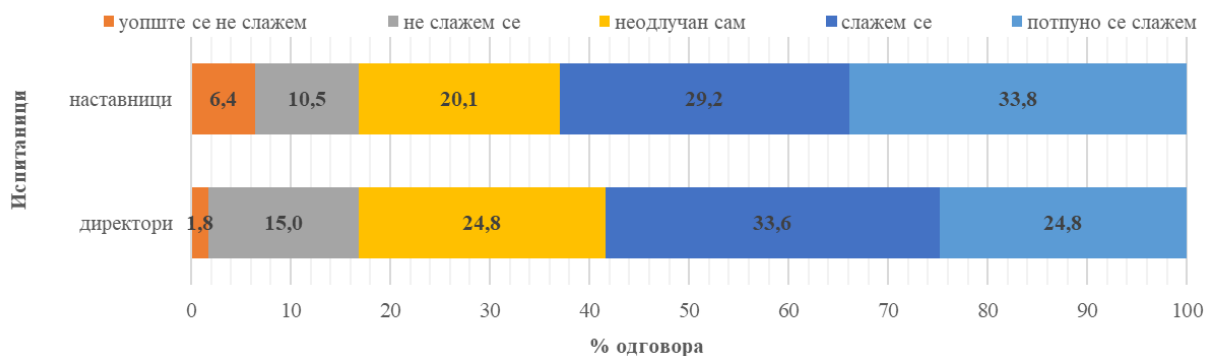
Графикон 25. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „Подржавамо наставнике да уче како да реше основне техничке проблеме када користе дигиталне технологије.“

Преко 40% наставника и преко 60% директора се у *потпуности слаже* са тим да се у школама организују обуке за наставнике у вези са онлајн наставом, учењем на даљину, хибридном наставом и слично (Графикон 26).

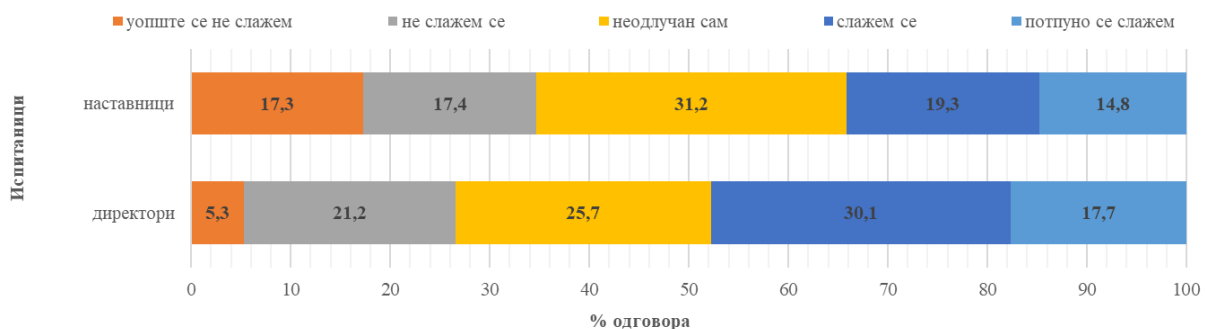
Графикон 26. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи организујемо обуку за наставнике о технологији која се користи за подршку настави и учењу на даљину (укључујући образовање на даљину, онлајн наставу, хибридную наставу).“

У наредном графикаону се може уочити да око две трећине наставника и директора сматра да наставници у школи сарађују на креирању репозиторијума дељених онлајн ресурса. Скоро 25% директора и 20% наставника је неодлучно по том питању. С обзиром на то да је реч о активностима које се дешавају у школи, а они нису упознати са њима, стиче се утисак да значајан проценат испитаника није упознат са овом врстом активности.

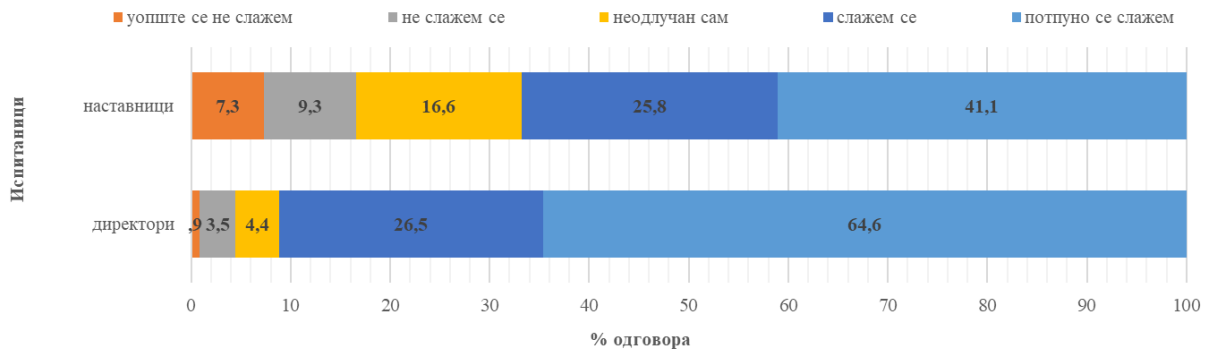
Графикон 27. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи наставници сарађују на креирању репозиторијума дељених онлајн ресурса.“

Из Графикаона 28 може се уочити знатан број индиферентних одговора (*неодлучан сам*) на тврдњу да у школи постоји репозиторијум онлајн ресурса. То указује на ситуацију да наставници и директори нису упознати са постојањем школске „банке дигиталних наставних ресурса“ које се могу користити при реализацији онлајн наставе. Охрабрује чињеница да ипак скоро половина директора пријављује постојање, а самим тим и коришћење таквих репозиторијума, као и трећина наставника (Графикон 28).

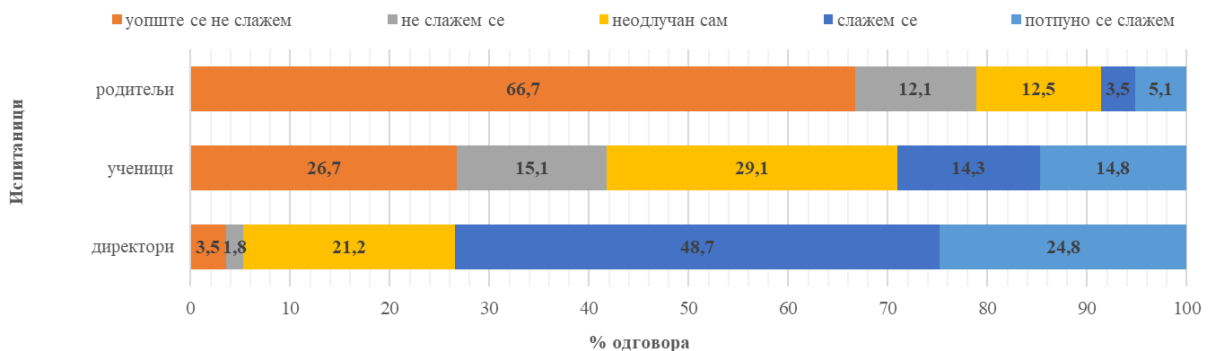
Графикон 28. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи постоји репозиторијум онлајн ресурса који наставници могу да користе, додају ресурсе, деле их и поново користе.“

Као што се може видети на наредном графикању, постоје делимична размимоилажења у ставовима наставника и директора када су у питању расположиви дигитални уређаји и приступ интернету за потребе наставника. Скоро сви директори пријављују *потпуно слагање* и *слагање* са овом тврдњом, док исто чини око две трећине наставника (Графикон 29).

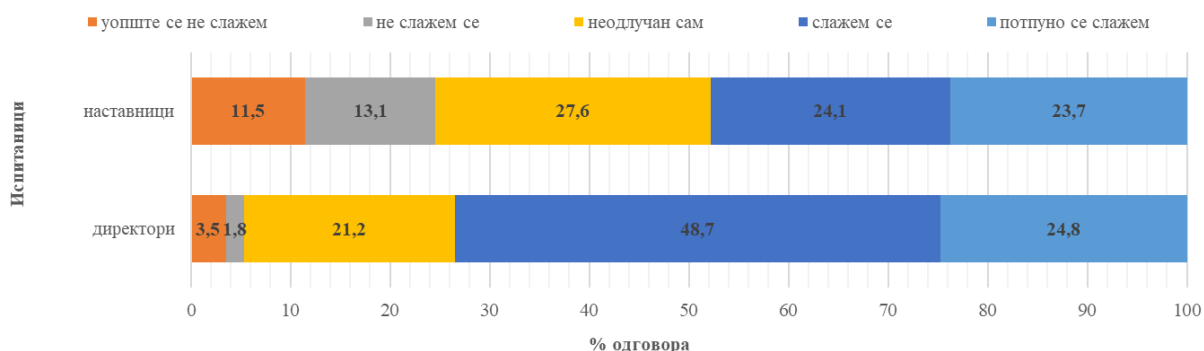
Графикон 29. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „Наша школа обезбеђује инфраструктуру наставницима (дигиталне уређаје, интернет конекцију) коју наставници могу да користе када им је потребно.“

Када је реч о томе да ли у школи постоје мере којима се препознају изазови који се могу јавити у случају образовања на даљину, а који се односе на потребе учења и социо-економски статус ученика, у Графикону 30 најупадљивије је то да се преко 70% директора сложило са овом тврдњом. С друге стране, преко 70% родитеља и преко 40% ученика нису потврдили овај став (Графикон 30).

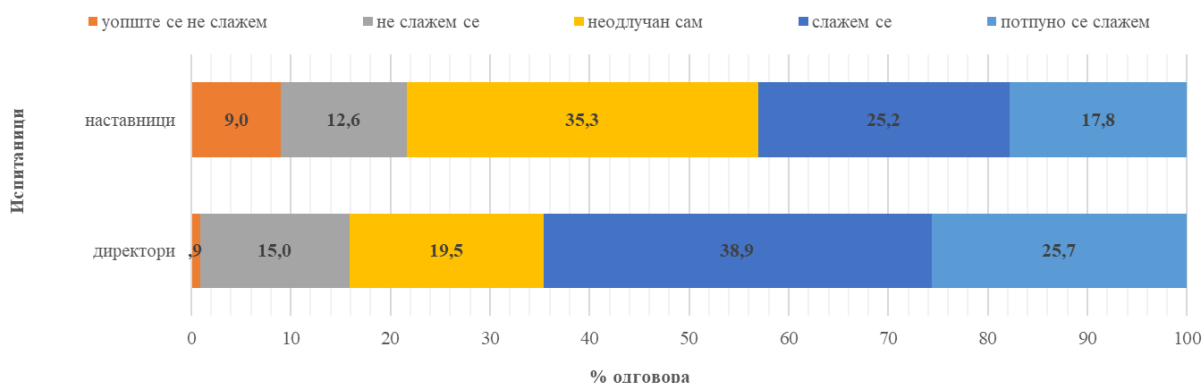
Графикон 30. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У школи постоје мере којима се препознају изазови који се могу јавити у случају образовања на даљину, које се односе на потребе учења и социо- економски статус ученика.“

Наредни графикон приказује процене директора и наставника у вези са постојањем плана подршке наставницима у суочавању са изазовима који се јављају код образовања на даљину и односе се на потребе учења и социо-економски статус ученика. Без обзира на велики степен слагања (*потпуно се слажем* и *слажем се*) и код директора (преко 70%) и код наставника (око 50%), постоји преко 20% испитаника у обе групе који су имали неутралан став (Графикон 31).

Графикон 31. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи постоји план за подршку наставницима у суочавању са изазовима који се јављају код образовања на даљину и односе се на потребе учења и социо-економски статус ученика.“

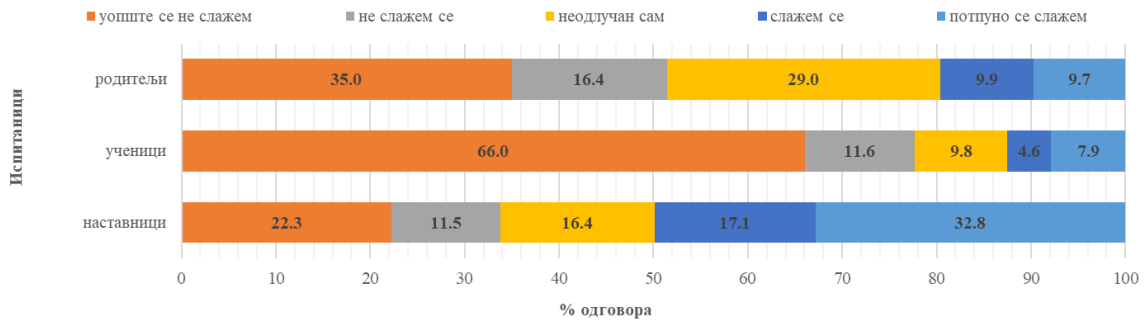
Ако се погледа сарадња са другим школама или организацијама како би се подржала употреба дигиталних технологија, може се уочити да је преко 60% испитаних директора задовољно сарадњом, док је то случај са мање од половине наставника. Око 35% наставника и 20% директора је неодлучно по овом питању (Графикон 32).

Графикон 32. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „Наша школа сарађује са другим школама и/или организацијама како би подржала употребу дигиталних технологија.“

Када је реч о уређајима који се могу носити кући како би се реализовала онлајн настава, одговарали су наставници, ученици и родитељи/старатељи. Наредни графикон указује на то да је према мишљењу родитеља и ученика и највећем проценту то није било могуће, док је трећина наставника у *потпуности* имала позитиван одговор према овој тврдњи (Графикон 33).

Графикон 33. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи постоје дигитални уређаји које наставници/ученици могу носити кући када су им неопходни.“

С обзиром на то да су ученици циљна група о чијем напредовању и учењу брину остале циљне групе из истраживања, спроведена је анализа варијансе како би се утврдила процена подршке коју добијају у зависности од разреда који похађају и успеха који су имали на крају школске 2019/20. године.

Наиме, када је реч о подршци коју пружају наставници и школа, ученици су на скали могли имати минимално 1, а максимално 35 поена. Просечна вредност процене подршке коју добијају приказане по ученицима је 21,4. Када је реч о полу, дечаци (21,2) су склонији да дају за нијансу ниже оцене подршци коју добијају од школе у односу на девојчице (21,8). Разлика измеђи полова у погледу процене подршке коју добијају је статистички значајна. Ученици се статистички значајно разликују у погледу процене подршке коју добијају за наставу на даљину посматрајући успех који остварују на крају школске године. Међутим, неравномерна расподела испитаника по категоријама успеха и нехомогеност узорка по овој варијабли може довести до погрешног тумачења резултата.

Такође, уочено је да постоје статистички значајне разлике у погледу процене подршке коју добијају у односу на разред који ученици похађају.

Разред	Број ученика	Просечна вредност на подршци ученицима	F	p
шести	3725	22,9	227,450	0,000
седми	3563	21,5		
осми	3196	19,7		

Табела 3. Испитивање значајности разлика између ученика различитих разреда у вези са подршком коју школа пружа

Из претходне табеле се може уочити да се ученици статистички значајно ($F=227,450$, $p=0,000$) разликују у погледу процене подршке коју добијају за наставу на даљину посматрајући разред који похађају. Наиме, млађи ученици процењују да добијају више подршке од старијих.

Искуства током наставе на даљину која су испитаници желели да поделе

На крају сваког од упитника, испитаници су имали могућност да поделе своја искуства о настави на даљину. Њихови одговори сажети су у наредном тексту.

Мали број *директора* (11 од њих 113) поделио је своја искуства о настави на даљину. Махом су одговарали директори у чијим школама постоји добра инфраструктура, добре платформе за онлајн учење. Такође, директори наглашавају да сам процес наставе и учења увелико зависи од наставника, али и од тога колико се ученици ангажују у том процесу и да овакво дуготрајно решење није добро за конструкцију знања и стицање вештина.

Неки од коментара *наставника* уопште на наставу на даљину:

„Ушли смо прошлог пролећа силом прилика нагло у овакав начин одвијања наставе и учења на даљину. Због тога нам је свима, од надлежних институција у образовању преко школа и наставника, па до ученика и родитеља било потребно неко време да се снађемо и да се на основу искуства прилагодимо оваквим начинима одвијања наставе (комбинована настава и настава искључиво на даљину), али имам утисак да ствари полако долазе на своје место... Потребно је само дати свима нама довољно времена и имати довољно стрпљења док се све то не посложи код свих како треба да би настава на даљину заиста и могла у потпуности да замени наставу у учионици уз, наравно, пуну свест о томе да контакт уживо, лицем у лице, наставника и ученика ипак остаје нешто што не може никако и ни са чим да се надокнади јер је школа као институција

друштва ипак много много старија од ових нових дигиталних технологија које се сада примењују у образовању. Неких 5000 година је школа ипак старија од ових савремених технологија.“

„Браво за наставнике“

Генерално, наставници сматрају да је настава уживо много ефикаснија и боља за све учеснике у образовном процесу.

Неки од коментара *ученика* на наставу на даљину уопште наведени су у целости:

„У почетку је било веома компликовано. Нисмо имали часове на Гугл миту те никад нисам знала шта да очекујем, да ли имам домаћи, да ли имам неки задатак да урадим, и морала сам проводити време проверавајући шта се дешава. Сада је лакше, јер ипак можемо да чујемо реч наставника и постоји одређено време када и како. Зато ми је драго што се то променило. Жао ми је само што треба да проводимо време 45 минута испред екрана, док уживо у школи час нам је трајао 30 минута, а дефинитивно је теже разумевање онлајн, јер уживо више ученика учествује у комуникацији са наставником и наставнику је лакше да запажа знање ученика. Али схватам зашто се таква правила спроводе и надам се да ће брзо доћи време када та правила више неће бити потребна. :)“

„Сматрам да су наставници дали свој максимум како би ученицима олакшали овакав тип школовања, чак и да постоји неколико недостатака, потпуно су занемарљиви управо због уложеног труда наставника и осталих запослених у овој установи да нам се све ово олакша.“

„Сматрам да је боље ићи у школу с обзиром да, колико ја знам, није било заражених у нашој школи. Уколико се деси да се неко из школе зарази можемо да се вратимо на онлајн наставу уколико је неопходно. Мислим да је боље ићи у школу јер је доста лакше од онлајн наставе с обзиром да нам наставници шаљу превише материјала за мало времена мислећи да ћемо све стићи да научимо и урадимо нарочито када је неко оцењивање које је може се рећи и сваки дан. Такође сматрам да би било добро да се мало смањи градиво док траје онлајн настава што би доста олакшало и ученицима па и наставницима уколико већ не можемо да се вратимо у школу.“

Као и претходно наведено, *родитељи / законски старатељи ученика основних школа* имају опречна мишљења о настави на даљину. Подељени су у томе да ли је онлајн настава одлична за њихово дете или сасвим супротно. Чини се, из њихових одговора, да све зависи од наставника до наставника и да то није мишљење о школи и целокупној онлајн настави. Незадовољни су они

родитељи који су морали много да раде са својом децом, где су наставници слали превише материјала, домаћих задатака и захтева и где је родитељска помоћ била неопходна. Они родитељи чија су деца имала часове у реалном времену и где наставници нису „затрпавали“ ученике бројним садржајима које су морали сами да савладају су нешто задовољнији.

4. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ

4.1. ЗАКЉУЧЦИ

Од почетка пандемије вируса Ковид 19, настава и учење у основним школама у Републици Србији организовани су путем учења на даљину у форми онлајн и/или хибридног модела наставе. На захтев Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања спровео је истраживање у марту и априлу 2021. године, како би квалитет образовног процеса, и образовно искуство ученика били сагледани из угла свих актера директно укључених у образовни процес (директора, наставника, ученика и њихових родитеља / законских заступника).

Сврха овог истраживања јесте добијање релевантних података о факторима који су отежавали реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године, затим о факторима који су доприносили њеном квалитету и ефикасности у истом периоду, као и о дигиталном капацитету основних школа за реализацију оваквог вида формалног процеса образовања у тренутку спровођења истраживања. На основу анализе добијених података креиране су препоруке за дефинисање мера образовне политике засноване на објективним и мерљивим показатељима, чија ће доследна примена водити ка унапређењу образовне праксе и омогућити праћење њене ефикасности и квалитета.

У овом истраживању учествовало је 28.186 особа. Узорак су чиниле четири интересне групе: директори основних школа (113 испитаника), наставници основних школа (2.550 испитаника), ученици основних школа (10.484 испитаника) и родитељи / законски заступници основних школа (15.039 испитаника). Питања, односно тврдње наведени у упитницима утемељени су у сегменту за учење на даљину *Селфи инструмента за самовредновање дигиталне зрелости образовне установе*. Овај инструмент пилотиран је у образовном систему Републике Србије 2017. године, а широко се примењује од 2019. године. На основу образовног искуства и праксе у основним школама током пролећа и јесени 2020. године, све интересне групе изјашњавале су се о истим појавама, формулисаним у складу са степеном инволвираности конкретне интересне групе.

Сви испитаници су се изјашњавали о **факторима који су отежавали** реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године.

Као проблемску ситуацију испитаници наводе да су сами наставници морали да се сналазе за дигиталне уређаје и интернет конекцију, те да су неки од њих тешко то могли то себи да приуште.

Скоро половина испитаних директора и наставника основних школа сматрали су да је постојала ниска дигитална компетенција ученика и чланова породице, потешкоће у ангажовању ученика као и потешкоће у подршци породицама и/или старатељима да помогну ученицима при образовању на даљину.

Директори и наставници основних школа сматрали су да је постојао недостатак искуства и обуке наставника за реализацију наставе на даљину, док је само пар месеци касније тај проценат био значајно мањи.

По многим питањима која су у првој етапи истраживања перципирана као негативни аспекти, ангажовањем директора и наставника у значајном проценту дошло је до побољшања наставе на даљину, посебно у вези са: ниском дигиталном компетенцијом и техничком подршком наставницима, а такође и недостатком времена за израду материјала за образовање на даљину.

Највећи проценат ученика и родитеља сматрао је да су најизраженији проблеми били у вези са ограниченим приступом интернету током целе школске године, недостатком времена наставника за давање повратних информација ученицима, као и потешкоћама у ангажовању ученика током целе године.

Општи је утисак да су све четири интересне групе приметиле побољшања у скоро свим аспектима потенцијалних отежавајућих околности током периода од марта 2020. до првог полугодишта 2020/21. школске године.

Генерално, директори и наставници основних школа сматрали су да је било тешко објективно оценити напредак ученика у знању. С обзиром на то да се у школама онлајн настава изједначава са часовима који се одржавају у реалном времену и доминантно се реализује путем конференцијских алата који захтевају висок квалитет интернет конекције, не чуди извештавање интересних група о проблемима узрокованим управо квалитетом интернет везе и потребом за доступним дигиталним уређајима у тачно одређено време. Када би се у оквиру школске платформе за онлајн учење спроводила пуна онлајн настава, чија је природа асинхрона, а комуникација претежно писана, смањила би се потреба за брзим интернет протоком и непрестаном доступношћу дигиталних уређаја. На тај начин ученици би били ангажовани, могли

би да управљају својим временом и развијају саморегулацију у учењу, док би наставници могли да прате њихов рад и пружају правовремену повратну информацију. Смернице за организацију онлајн и хибридне наставе дате су у документу „Онлајн и хибридна настава – дугорочна стремљења и краткорочне смернице“ који је објавио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (доступан је бесплатно на веб-сајту Завода www.ceo.edu.rs).

Све четири испитиване групе (директори, наставници, ученици, родитељи /законски заступници ученика основних школа) изјасниле су се и о околностима које су допринеле олакшаној реализацији наставе на даљину.

Као олакшавајуће факторе директори и наставници издвојили су у највећем проценту то да су наставници у школама међусобно сарађивали око употребе дигиталних технологија и креирања ресурса као и тога да је школа имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима / законским заступницима. Сложили су се, у нешто мањем броју и да је школа имала приступ добро организованим онлајн ресурсима као и то да су наставници учествовали у програмима професионалног развоја, да је школа имала искуства у коришћењу система за управљање учењем, да су наставници учествовали у професионалним мрежама, сарађивали са другим организацијама и школама.

Ученици и родитељи у значајном проценту током пролећа и јесени сматрали су да је школа имала приступ добро организованим онлајн ресурсима као и то да је имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима / законским заступницима. Додатно, изјаснили су се да је школа слабо сарађивала са другим организацијама и школама као и то да држава, округ не пружа подршку и смернице за овај вид извођења наставе.

Генерално гледано, од свих потенцијалних олакшавајућих околности, сви испитаници су у највећој мери проценили да је за пар месеци школа стекла искуства у коришћењу система за управљање учењем.

Када је реч о процени дигиталне зрелости школа за организацију и реализацију наставе на даљину, најочљивије размимоилажење ученика у односу на све остале испитанике је у погледу тога да у школи ученици уче како да управљају својим временом користећи дигиталне технологије попут заједничких календара или алата за планирање како би поставили распоред рада, одмора и избегавање ометања; потом у томе да се у школи учи како да се користе технологије за тражење помоћи приликом тешкоћа у учењу и да у школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при коришћењу софтвера / апликација које њихови наставници користе.

4.2. ПРЕПОРУКЕ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ

На основу резултата истраживања формулисане су најважније препоруке за организацију наставе на даљину и будућу интеграцију хибридног модела наставе и учења у школску праксу:

- **Обезбедити дигиталне ресурсе (уређаје и интернет конекцију) за рад наставника током реализације наставе на даљину, али и ученицима којима је то неопходно.**

Наставници извештавају о могућностима да из школе позајме опрему која им је потребна за рад током наставе на даљину. С обзиром на то да само 1,3% ученика нема услове за учешће у оваквом виду наставе, шира друштвена акција која би укључила ИТ индустрију, мобилне операторе и друге актере могла би да резултира успостављањем дигиталних библиотека у школама и тиме обезбеди потпуни обухват ученика наставом на даљину.

- **Обавезати школе да користе само једну платформу за учење на нивоу школе.**

Иако ово већ постоји као мера наведена у упутству за организацију наставе на даљину које је МПНТР доставило школама, још увек постоје случајеви коришћења више платформи за учење, чиме се отежава реализација и праћење ефеката наставе на даљину.

- **Припремити системске мере (масовне обуке) којима би се оснажили наставници за спровођење и праћење онлајн наставе у оквиру школске платформе за онлајн учење.**

Начини ангажовања ученика у процесу наставе на даљину процењени су као изазов са којим се сусрећу сви наставници и за који им је потребна хитна и снажна подршка. Школска платформа за онлајн учење јесте специјализовани софтвер за управљање учењем који садржи механизме за праћење ангажмана ученика и процену њихове успешности у учењу. Овладавање функционалностима школске платформе донеће преко потребно утемељење за ваљано осмишљавање активности учења и писане образовне комуникације, те правовремено пружање повратне информације ученицима, формативно и доследно сумативно оцењивање.

- **Осигурати да, током хибридне наставе, у оквиру школске платформе за онлајн учење ученици који нису тренутно у школи буду образовно ангажовани.**

Кроз интеракцију са пажљиво припремљеним наставним материјалима, учешћем у добро осмишљеним активностима учења и кроз писану образовну комуникацију обезбедити да ученици који нису у школи не губе од наставе, већ активно конструишу знања у онлајн простору.

- **Подстаћи школе да користе системске мере попут Селфи инструмента како би процениле ниво тренутне дигиталне зрелости, дефинисале дигитални сегмент Развојног плана установе и креирале средњорочни акциони план за спровођење дигиталне трансформације.**

Истраживање је показало да неке школе не користе расположиве системске инструменте, нити препоруке Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за унапређивање образовања и васпитања и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у мери која би допринела унапређењу нивоа њихове дигиталне зрелости, пре свега за ефикасну реализацију квалитетне наставе на даљину.

- **Системски подстицати сарадњу наставника и хоризонтално учење.**

Сарадња наставника у оквиру једне школе, али и између више школа показала се као фактор који доприноси реализацији онлајн наставе. Сарадња наставника подстиче све учеснике у образовном процесу да боље раде и остварују жељене резултате.